

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVIII—XIX

BELGRADE
1987—1988

BALCANICA XVIII—XIX, Београд 1987—1988, 9—453.

GODIŠNJAK, knj. XXV, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 23, Sarajevo 1987.

Veћ je postala praksa u urebivackoj politici Godišnjaka da se pojedine važne teme iz oblasti paleobalkanske arheologije, lingvistike i etnologije, obrađuju obimnijim studijama ili serijama članaka, koji se, često u nastavcima, objavljuju iz godine u godinu u ovom časopisu. Mnoge od ovih tematskih celina, u prethodnim brojevima Godišnjaka, posmatrane izolovano, predstavljaju zapravo značajne monografije posvećene jeziku, kultu, antropološkim karakteristikama, materijalnoj i duhovnoj kulturi paleobalkanskih, ali i modernih balkanskih naroda. Ni novi XXV broj Godišnjaka ne odstupa od ove dobre urebivacke orijentacije i donosi niz priloga iz arheologije, lingvistike, i fizicke antropologije, od kojih se pojedini uklapaju u, već ranije započete, problemске celine.

Rad Petra Илиевског *Одраз земљопоседничких односа у микенској топонимији*, директно се наставља на његов прилог објављен у претходном броју Godišnjaka (*Писани подаци о земљопоседничким односима на Балкану из касне бронзане епохе*). Док се у претходном раду бавио питањима главних земљопоседника у микенском друштву, у новом раду посвећеном овој проблематици Илиевски, на основу ономастичког материјала са таблица исписаних линеарним В писмом, покушава да даље разради схему ових земљопоседничких односа. Аутор претпоставља да је осим палате и храма, који су били главни земљопоседници, постојала и могућност приватног власништва земље. До овог закључка Илиевски је дошао анализом таблица из Пилоса и Кнососа. На таблицама додуше нема директних доказа о приватном поседовању земље, какви постоје за проблем приватног поседовања земље у појединим краљевинама и државинама на Блиском истоку, на пример у Угариту. Сличност између микенског друштва и старих кра-

љевстава Блиског истока, претпостављена на основу већег броја показатеља, била би један од средњих доказа о приватном поседовању земље. Другу потврду своје претпоставке Илиевски види у чињеници, доказаној таблицама D серије из Кнососа и Sp серије из Пилоса, да су постојали приватни власници великих стада стоке, па би по његовим речима било нелогично оспоравати постојање приватног земљопоседништва ван поседа палате и храма. „Схватање да је сва земљи припадала *wanax*-у и храму није основано“. И на пилоским Eb/Ep таблицама аутор налази потврду својих ставова, а темељна анализа топонима од личних имена и апелатива *wo-wo* и *wo-wi-ja*, уз бројне семантичке паралеле у јужнословенским језицима, које говоре о границама индивидуалних поседа, служи као још један посредан доказ у прилог овој идеји. Илиевски је овим радом отишао корак даље у својој исцрпној анализи микенских земљопоседничких односа и требало би у наредним бројевима Godišnjaka очекивати још прилога који на овај начин осветљавају друштвене односе на Балкану у праисторији и допуњују археолошке податке.

Rad Живка Микића *Прилог антропологији гвозденог доба на тлу Југославије* представља заправо додатак последној књизи Праисторије југословенских земаља (том 5 — гвоздено доба), а у непосредној је вези са његовим прилогом о антропологији бронзаног доба на југословенском тлу, објављеном у прошлом броју Godišnjaka. Микић је проучио сав расположиви антрополошки материјал из периода гвозденог доба са 17 налазишта, од чега је само мањи део материјала могао бити антрополошки премерен, док је већи део пружио само демографске податке. Аутор закључује да се процес брахикранизације, као и у бронзаном добу, наставља и да је у гвозденом добу једно од

језгара брахикранизације подручје између Подриња и приалпског дела. У овом периоду нестало је старо нео-енеолитско медитеранско долихокрано језгро централног и западног Балкана. Антрополошки супстрат се у гвозденом добу није битније мењао и преовлађује брахикрани динарски тип. Грацилизација прати процес брахикранизације и по Микићевим речима присутна је у нашим крајевима све до средњег века. Занимљиве су анализе налаза из млађег гвозденог доба. Док се латенска популација из Доње Долине сасвим издваја од аутохтоног становништва, антрополошки материјал са латенске некрополе Потпећине пружа податке о биоантрополошком прожимању аутохтоног брахикраног и долихокраног типа који би могао да се веже за западноевропски кластер. Ова истраживања сведоче о веома сложеној биоантрополошкој слици наших крајева на измаку праисторије.

Пети део из серије радова Иве Бојановског *Прилози за Топографију римских и предримских комуникација и насеља у римској провинцији Далмацији — Горње Подриње у систему римских комуникација*, представља изванредно значајну и обимну студију која задире у многа кључна питања праисторијске, класичне и средњовековне археологије Балкана. Трасирајући из стопе у стопу римски пут у горњем Подрињу, који је оквирно претпоставио још Артур Еванс, Бојановски се с једне стране служи марљивом методом класичног археолога и топографа, а с друге стране вешто користи праисторијску археологију, латинску епиграфику, етнографију, средњовековну и модерну историју. Он реконструира пут који је од Епидaura водио у унутрашњост Балкана пролазећи кроз Гребинје, Моско, Паник, Билећу, Гацко, Фочу, Пљевља, Коловрат (Пријеполје), све до Новог Пазара, где се настављао на систем римских путева. Овај пут био је изванредно значајан јер је повезивао трговачке центре на Јадранској обали са оним

крајевима централног Балкана који су били најбогатији рудима. На више од сто страна своје студије Бојановски темељно прати овај пут и све његове постојеће и могуће помоћне комуникације. На тај начин он реконструира мрежу комуникација и трговачких праваца, које би на основу постојећег археолошког материјала у Херцеговини, горњем Подрињу, источној Босни и западној Србији, било логично претпостављати. Чињеница да је Иво Бојановски отишао даље од ове претпоставке и уз обиље археолошког материјала доказао постојање ове мреже комуникација, представља велики допринос нашој археологији. Посебно интересантно, са становишта праисторијске археологије, је да Бојановски претечу римске комуникације види у праисторијским путевима који су у гвоздено доба повезивали трговачке центре на Јадранској обали са копненим залеђем централног Балкана. Његова реконструкција овог трговачког пута пролази непосредно поред већине кнежевских гробова старијег гвозденог доба док би до осталих водила само понека краћа бочна комуникација (Качањ, Иванград, Пећка Бања, Пилатовићи, Гласинац, Атеница). Синтетичка истраживања кнежевских гробова вршена последњих година показала су да они припадају кругу сродних појава у централној и западној Европи. Централни Балкан је, као и све области, био у VI и V веку п.н.е. у интересној сфери грчких и италских трговаца из грчких колонија у јужној Италији и на Јадранском мору. Анализа увезених предмета у кнежевским гробовима централног Балкана показала је да се они у највећој мери везују за трговачке центре у јужној Италији. Логично је претпоставити да је већи део трговине ишао преко Јадранског мора, а не путем који је у нашој археолошкој литератури до скоро био омиљен: од континенталне Грчке Вардаром и Моравом до унутрашњости Балка-

на. Сама комуникација Јадраном није морала претстављати већи проблем, поготово када се узме у обзир позната покретљивост либурнских па и других бродова. Бојановски је сада показао како и којим путем су импортовани предмети из јужно италијанских центара могли да стигну са Јадрана до унутрашњости Балкана. Ни најмање не изненађује чињеница да су сви кнежевски гробови са увезеним материјалом управо на траси те праисторијске, касније римске, а онда средњовековне и модерне комуникације. Овај пут није напуштен ни у антици, а био је у употреби и током средњег века када су га користили дубровачки трговачки каравани („Дубровачки пут“). Иво Бојановски у веома занимљивом делу своје студије приказује судбину ове комуникације у историјском периоду, пратећи је до модерног времена. Ова студија ће се сигурно често наводити и користити, а могла би да помогне да идеја о праисторијској и античкој трговини на Балкану крене новим свежијим правцем.

Овај број Годишњака доноси и прилог Петра Ореча *Три прапосвјесна светишта (храма) у Посушју и Љубушком*. Ореч у овом раду анализира необичне конструкције саграђене у сухозиду од ломљеног и необрађеног кречњака у Врпољу код Посушја и Радишићима и Студенцима код Љубушког. Конструкција у Врпољу правоугаоног је облика са нечим што изгледа као ниша на дужи страни и са врхом који је можда степенасто грађен. Објекат у Радишићима састоји се од два камена круга спојена лучним зидом, а у Студенцима је то зидана гомила правоугаоног облика. Ореч сам схвата ограничење и несигурност интерпретације оваквих, уз то и неистражених објеката, али ипак наводи своје претпоставке: споменик у Врпољу вероватно је жртвеник, конструкција из Радишића је можда служила култу мртвих, а она из

Студенаца могла је бити посвећена локалном божанству. На основу оно мало података које имамо о културним објектима палеобалканског становништва заиста се може претпостављати да су то биле квадратне, правоугаоне или кружне камене конструкције. Најбољи пример за то је такозвана жртвена конструкција из кнежевског гроба у Атеници, али и конструкције под хумком у Караорману код Штипа или кружни зидови у Пинатовцима. Оречове претпоставке, упркос томе, ипак су сувише опште и произвољне. За ово не би требало кривити њега, већ читаву једну археолошку школу која духовну културу проучава по слободном нахођењу без система и неопходне социоантрополошке методологије, уз мањи или већи научни апарат који најчешће зависи од ерудиције самог аутора. И сам скуп о духовној култури Илира одржан 1982. године у организацији Центра за балканолошка испитивања из Сарајева показао је сва ограничења и слабости овакве методе у проучавању духовне културе. Југословенској археологији тек предстоји суочавање са проблемима духовне културе палеобалканских народа, али пре тога је потребно променити традиционалан начин гледања на археологију и приближити је социјалној антропологији и другим сродним дисциплинама које се у светској науци интензивно негују већ неколико деценија.

Од осталих прилога XXV број Годишњака доноси два рада Јозефа Станка *Etymologie du thème Messap* и *La Cimbriologie illyrienne et quelques connexions linguistiques*, рад Михаила Зотовића *Проблем млађег гвозденог доба у западној Србији у светлу открића у Крајчиновићима код Прибоја*, као и рад Јулијана Мединија *Трагови Менова култа у Југославији*. По обичају ту су и прикази, критике као и хроника.

Александар Палавестра